

mindennapi szavakra, a vágy, a késztetések és a fájdalom mozaiklapocskáira bontjuk le őket. S ha ezeket helyes osztás szerint választjuk külön, olyan határvonalak mentén, melyek felismeréséhez az Ő egyszerre elmélyedő és felülemelkedő, egyszerre résztvevő és áttekintő pillantása vezethet el bennünket — ahogyan azon a régi téli délutánon engem is elvezetett — ebben a pusztán technikai tanácsban felismerjük annak a hívőnek világnézetét, aki az emberek kicsinyke fény-árny világában éppen olyan otthonos, mint a mindenséget beragyogó világosságban.

Nagyon sokat, ennél az egy megjegyzésnél jóval többet köszönhetek Rónaynak. Lehet azonban, hogy ez volt a legnagyobb ajándéka — ennek az emléknek kavicsát teszem most a sírjára nyolcvanadik születésnapján.

LENGYEL BALÁZS

Olvasás közben

Néhány évvel ezelőtt Ottlik Gézával, Nemes Nagy Ágnessel, Vargha Kálmánal, Mátyás Ivánnal a Kossuth Klubban Rónay-estet rendeztünk. Nellynek, eltávozott barátunk özvegyének még a jelenlétében. Mit akartunk az esten költészetén túl legfőképpen elmondani? Azt, hogy Rónay Györgynek, az írónak, a kritikusnak, a Vigília szerkesztőjének mit köszönhetünk mi, olyan írók, akik sok-sok éven át, főleg az ötvenes és a hatvanas években nem publikálhattunk másutt, csak a Vigiliában, vagy, ha később publikáltunk is, Rónay kritikai szemléje volt az, amely írásainkat igazából méltatta. A hála némileg téves eszméje vezetett bennünket, amelyet Ottlik, Nemes Nagy, Vargha Kálmán és Nelly halála után most megtagadni kénytelen vagyok (az úgynevezett Rónay-asztalból Mátyással már csak ketten vagyunk életben). Nem jól mondom: nem megtagadni, hanem a hála mellett egy sokkal magasabb szinten szeretném folytatni tovább.

Elmúlt több mint húsz esztendő, és abból az egyetlen szempontból, a kritika szempontjából, másról van szó, mint csupán halálról. A magyar kritika történetének egy fejezetéről van szó, melyet ellenséges körülmények között, Rónay akkor egyes-egyedül hozott létre.

Nézzük, valóban mi történt. Az ötvenes évek végén, a hatvanasok idején Rónay György összegyűjtött egy kritikai kötetet *Olvasás közben* címmel (1971-ben jelent meg). A kötet egyes darabjai persze előzőleg megjelentek a Vigiliában, hónapról-hónapra, évről-évre ívelő sorozatként. E szemlének Csorba Győző kritikája így kezdődött: „Csorba Győzőt mai líránk legjobbjai közé tartják számon, akik ismerik; aligha kevesebben ismerik, mint érdemelne”... „az irodalom tőzsdéin nemigen jegyzik...” Ez így igaz. Csakhogy az *Olvasás közben* íróiról, nemcsak Csorbáról, hanem személy szerint csaknem minden íróról-költőről elmondhatta volna Rónay ugyanazt. Elmondhatta volna ebben a kötetben Szabó Lőrincről, Szerb Antalról, Sinka Istvánról, Berda Józsefről, Keresztury Dezsőről, Kardos G.Györgyről, Ottlik Gézaról, Jékely Zoltánról, Birkás Endréről, Végh Györgyről, Pilinszkyről, Szabó Magdáról, Mátyás Ivánról, Nemes Nagy Ágnesről, Mészöly Miklósról, és az akkori fiatalokról, Tóth Juditról, Székely Magdáról. Elmondhatta volna Kassák Lajosról is, aki-ről Rónay egész könyvet írt.

Ugye ez képtelenség? Ugye most csúsztatok? Dehogyan is. Csupán közben eltelt jó huszonöt-harminc év, amely a múltat megváltoztatta, amely apránként megszüntette a hivatalos mellőzést, elítélést. Az, amit Rónay egykor róluk mondott, lassan-lassan érvényes lett. Evidens. Nem mindig persze. Nézzük meg például a Weöresről szóló kritikákat. Hogy beszéltek Weöresről nemcsak *akkoriban*, hanem olykor még utána is. További példát mondom, bár csaknem egyetlen dolgot művelek, személyeset: 1958-ban az Irodalomtörténeti Intézet szokatlan lojalitásból megvitatta Kassákról írt hosszabb tanulmányomat, a Kassák-parabolát. Szabolcsi Miklós elnöklete mellett ott volt a jelenlegi tudomány x-től y-ig. Véleményük: Kassák maga, és persze a róla készült tanulmány kétséges értékű. Majd az egyik folyóirat, tőlem függetlenül, cikksorozatban folyamatosan közölte, hogy Kassák Lajos, mint irodalmi érték szocialista volt-e, és ha igen, mettől meddig volt szocialista. Másfelől az irodalmi közeg akkoriban elmondta, kinyilvánította, hogy az *Olvadás közben* című kötetben elemzett írók, Jékelytől Ottlikig, Pilinszkytól Nemes Nagy Ágnesig, Mészölytől Mátyásig csupán „pályaszéli írók”. Simon, Váci, Garai — az igen, ők szocializmust építő kvalitások.

Mondom, huszonöt-harminc évvel az értékelés után persze más lett a helyzet. Addigra már elmúlt a negatív vélekedés. Sőt! Kassák Lajos halála után már maga Szabolcsi Miklós írt bevezetőt egy Kassák-életrajzhoz. Ahogy a latin mondja: Változnak az idők és magunk is változunk.

Itt álljunk meg azonban egy pillanatra! Nem a ferde hivatalos értékelés bolygatásáról, s főleg nem személyes kipellengérezésről van itt szó. Arról van szó csupán, hogy általában mit jelent tíz-húsz-harminc éven át egy magas szintű író mellőzése, netán elhallgattatása (például Hamvas Bélaé)? Mit jelent az, hogy Rónay György állandó szemléje kivételével (ha voltak is egyedi kivételek, olykor bátor kezdemények is) hogyan söpörte le az ötvenes-hatvanas évek legjava íróit az úgynevezett hivatalosság.

Jól tudom, hogy az örökkévalóság szempontjából a késői vagy halál utáni beérkezésnek nincs se jó, se rossz jelentősége. Hiszen, sebj, évek múltán a dolgok a helyükre kerülnek. Mit számít, hogy a legjava írók kínlódtak, művük megcsökkent, fordításból, dramatizálásból éltek, kis példányszámban jelentek meg, vagy éppen sehogy. Súly alatt nő ugye a pálma? Mit számít, hogy a kritika fulmináns cikkek sorában pellengérezte ki őket? Hogy magának Rónay Györgynek például az *Élet és Irodalom* annak idején egy kolumnán keresztül akarta értékteleníteni *Petőfi és Ady között* című irodalomtörténetét (1958). Istenem, ugye már ilyen az élet?

Egyet azonban ne feledjünk: az egyes kivételektől, bátor fellebbanásoktól eltekintve, Rónay György volt az egyetlen, aki a magyar irodalom hatvanas éveiben rendszeres értékrendet teremtett. Méghozzá olyan magas szintű, elemző okossággal, amely páratlan volt. Ha lesz majd egyszer olyan használható, tanítható magyar irodalomtörténet, olyasféle, amilyen Szerb Antalé volt, Rónay *Olvadás közben* című könyvének lesz annak majd alapforrása. Jobb híján már maga a forrás. Szépprózája és költészete mellett, annyi esszékötettel, annyi tudományos tanulmánnyal (*A francia reneszánsz költészete, A nagy nemzedék, Fordítás közben, Kutatás közben, Fordítók és fordítások, Balassitól Adyig*, stb. Végül az *Arcok és Vallomások* sorozatban Kassák Lajos könyvvel.) Igen, annyi mű után tisztelegjünk most levett kalappal volt barátunk előtt, úgy, mint ahogy tette valamikor maga is Kassák előtt. Kassák karakteres, széles kalapja persze más volt. De Rónay makacs erkölcsse, egyenes gerince egyazon szintű az övével — s ugyanakkor a kritikai ízlés teljes szinképével gazdag.